

ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ТА КУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО В УКРАЇНІ

Гуркіна Поліна Анатоліївна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (м. Дніпро)

У статті розглядається питання організації дозвіллевої та культурної діяльності для дітей ВПО в Україні, що є важливим елементом їхньої адаптації до нових умов життя, соціалізації та психологічної підтримки. Аналізуються сучасні підходи до організації дозвілля, враховуючи соціально-економічні та воєнні виклики, а також досліджуються різні інституції, які відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для розвитку дітей.

Підкреслено, що культурно-дозвілєва діяльність не лише забезпечує дітям можливість активного відпочинку, а й сприяє їхній інтеграції в громаду та відновленню емоційної рівноваги. Особливу увагу приділено ролі клубів, бібліотек, музеїв, молодіжних центрів, театральних і спортивних закладів, а також готельної анімації у підтримці дітей ВПО. Окремий акцент зроблено на необхідності адаптації дозвіллево-культурних програм відповідно до регіональних особливостей. Зокрема, в регіонах, які не зазнали значних руйнувань, такі заходи можуть проводитися у звичному форматі з певним редагуванням контенту, щоб уникнути травмуючих елементів. У деокупованих районах дозвілєві заходи потребують обережного підходу та залучення психологів для підтримки дітей. У зонах активних бойових дій основний акцент має робитися на онлайн-заходах та наданні батькам інструкцій щодо організації сімейного дозвілля навіть в укриттях. Розглядається також проблема нестачі матеріально-технічної бази та необхідності забезпечення регіонів, що постраждали від війни, наборами для творчості, інтелектуальних ігор та канцелярії. Особливо підкреслюється роль волонтерів, які активно долучаються до організації дозвілєвих заходів, а також соціальних ініціатив, спрямованих на підтримку дітей.

У статті також проаналізовано інноваційні підходи до організації дозвілля, серед яких популяризація музеїв-скансенів, що пропонують інтерактивні освітньо-культурні програми, розвиток спеціалізованих соціальних просторів для дітей ВПО, активне використання бібліотек як місць культурної взаємодії та саморозвитку. Окремо розглядається роль

культурно-дозвіллевих центрів, що поєднують традиційні та інноваційні методи роботи.

Ключові слова: дозвілля, культурні заходи, діти ВПО, організація дозвілля, організація культурних заходів.

Gurkina P. Practice of organizing leisure and cultural events for IDP children in Ukraine

The article considers the issue of organizing leisure and cultural activities for IDP children in Ukraine, which is an important element of their adaptation to new living conditions, socialization and psychological support. Modern approaches to organizing leisure are analyzed, taking into account socio-economic and military challenges, and various institutions that play a key role in creating a favorable environment for children's development are also studied.

The article emphasizes that cultural and leisure activities not only provide children with the opportunity for active recreation, but also contribute to their integration into the community and the restoration of emotional balance. Special attention is paid to the role of clubs, libraries, museums, youth centers, theater and sports institutions, as well as hotel animation in supporting IDP children. Special emphasis is placed on the need to adapt leisure and cultural programs in accordance with regional characteristics. In particular, in regions that have not suffered significant destruction, such events can be held in the usual format with some editing of the content to avoid traumatic elements. In de-occupied areas, leisure activities require a cautious approach and the involvement of psychologists to support children. In zones of active hostilities, the main emphasis should be placed on online activities and providing parents with instructions on organizing family leisure even in shelters. The problem of the lack of material and technical resources and the need to provide war-affected regions with sets for creativity, intellectual games and stationery is also considered. The role of volunteers who are actively involved in organizing leisure activities, as well as social initiatives aimed at supporting children, is particularly emphasized.

The article also analyzes innovative approaches to organizing leisure, including the popularization of open-air museums offering interactive educational and cultural programs, the development of specialized social spaces for IDP children, and the active use of libraries as places of cultural interaction and self-development. The role of cultural and leisure centers that combine traditional and innovative methods of work is separately considered.

Key words: leisure, cultural events, IDP children, leisure organization, organization of cultural events.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-політичних змін, спричинених воєнними подіями в Україні, питання організації дозвілля та культурних заходів для дітей внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) набуває особливої актуальності. Переміщення, втрата звичного середовища та соціальних зв'язків значно впливають на емоційний стан дітей, що потребує створення безпечного і комфортного простору для їхньої адаптації. Дозвілєва діяльність та культурні заходи виступають не лише засобом розваги, а й важливим механізмом соціальної інтеграції, відновлення психологічної рівноваги та формування позитивного ставлення до нового середовища.

Наукові дослідження в галузі соціальної педагогіки, психології та культурології підкреслюють значення організованого дозвілля для психосоціальної підтримки дітей у кризових ситуаціях. Практика організації дозвілєвих заходів повинна враховувати специфічні потреби дітей ВПО, зокрема їхній емоційний стан, потребу у відновленні почуття стабільності, підтримку особистісного розвитку та соціальної взаємодії. Важливими завданнями науковців і практиків є розробка ефективних моделей дозвілєвої діяльності, які б сприяли гармонійному розвитку дітей та їхній адаптації в новому середовищі.

Водночас, організація культурно-дозвілєвих заходів для дітей ВПО стикається з низкою викликів, пов'язаних із обмеженими ресурсами, відсутністю достатньої кількості відповідних установ та необхідністю залучення спеціалістів, здатних ефективно працювати з дітьми в кризових ситуаціях. Тому дослідження практичного досвіду реалізації дозвілєвих програм є важливим як з наукової, так і з прикладної точки зору, оскільки дозволяє сформулювати ефективні підходи до роботи з дітьми, які пережили вимушене переселення, та сприяти їхній інтеграції в нові соціокультурні умови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження та публікації свідчать про активний розвиток культурно-дозвіллевої сфери, зокрема її адаптацію до сучасних викликів, таких як війна, внутрішнє переміщення дітей та необхідність забезпечення якісного дозвілля в різних умовах.

Теоретичні засади дозвіллевої діяльності розглядаються у роботах В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк [2] та О. Паскаля [7]. У своїх дослідженнях автори аналізують основні концепції дозвіллезнавства, особливості організації дозвілля в сучасному суспільстві та вплив соціальної роботи на цю сферу. Вони підкреслюють, що дозвілля має не лише розважальну, а й виховну, соціалізуючу та адаптаційну функцію, особливо для дітей та молоді.

Культурно-дозвіллева діяльність у сучасних умовах війни є предметом дослідження Т. Шевченко [8], яка аналізує проблеми дозвілля в умовах військових дій, зокрема питання психологічного комфорту дітей, необхідність адаптації форматів дозвілля та впровадження нових підходів до організації культурних заходів. Авторка підкреслює важливість дозвіллевих практик для емоційного відновлення дітей та їхньої інтеграції в нове середовище. Інноваційні підходи до організації дозвілля дітей розглядаються у роботі Ю. Мишко [6], де авторка досліджує інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності в дитячих бібліотеках України. Бібліотеки вже давно перестали бути лише місцями для читання книг, перетворившись на соціокультурні хаби, що сприяють творчій активності дітей та інтерактивному навчанню.

Скансени як платформи для культурно-дозвіллевої діяльності досліджуються в роботі Ю. Борисенка [1], який аналізує сучасний стан і перспективи розвитку музеїв просто неба в Україні. Автор відзначає їхній потенціал як майданчиків для культурної та освітньої діяльності, що є особливо важливим для дітей ВПО, оскільки дозволяє їм зануритися в

історію та культуру свого народу через інтерактивні програми, фестивалі та етнографічні вистави.

Готельна анімація та дозвілля в курортних комплексах досліджується в роботі О. Куракіна та А. Тарло [4]. Вони аналізують роль анімаційних програм у готелях, які стали популярною формою організації дозвілля для дітей та їхніх родин, зокрема серед дітей-ВПО, які тимчасово проживають у курортних закладах та потребують соціально-культурної підтримки. Роль волонтерів у дозвіллевій діяльності висвітлюється у роботі Т. Лях [5], де аналізується участь студентів-волонтерів у соціальній роботі, спрямованій на організацію дозвілля дітей ВПО. Автор підкреслює значення волонтерського руху у сфері дозвілля, його вплив на розвиток дітей та формування у них позитивного світогляду.

Організація дозвілля в громадах та інтеграція дітей ВПО детально розглядається у посібнику «Ідеї з організації літніх клубів для дітей в громадах з фокусом на інтеграцію дітей-ВПО» [3], що є практичним керівництвом для педагогів, соціальних працівників і волонтерів щодо розробки програм дозвілля, які сприяють адаптації та соціалізації дітей, які вимушено покинули свої домівки. Розвиток культурно-дозвіллевих центрів як інноваційних закладів є темою дослідження О. Шмаюн [9]. Автор аналізує зміни в структурі та функціонуванні дозвіллевих закладів, акцентуючи увагу на необхідності впровадження нових форматів культурного відпочинку, включно з інтерактивними та віртуальними програмами.

Таким чином, сучасні наукові дослідження охоплюють широке коло питань, пов'язаних з організацією дозвілля дітей ВПО, розвитком соціокультурних просторів, використанням інноваційних методів та інтеграцією дозвіллевих практик у систему соціальної роботи.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей практики організації дозвілля та культурних заходів для дітей ВПО в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі суспільного розвитку активно зростає зацікавленість і формуються нові підходи до культури дозвілля, зокрема її прикладного аспекту – організованої дозвіллевої та культурної діяльності. Перехід до ринкових відносин спричиняє зростання уваги до оновлення змісту діяльності закладів дозвілля та пошуку сучасних форматів організації дозвіллевої активності. Головною метою такої діяльності є створення умов, що сприяють розвитку творчої активності особистості та розкриттю її природного потенціалу [2, с. 17].

Варто зазначити, що для дітей ВПО організація дозвілля та культурних заходів виконує не лише загальні завдання розвитку, а й допомагає вирішувати специфічні питання їхньої адаптації до нових життєвих умов і інтеграції в місцеву громаду. Завдяки цілеспрямованій дозвіллевій та культурній діяльності діти отримують можливість поступово налагоджувати соціальні контакти, відчувати підтримку та комфорт у новому середовищі.

Особливе значення організоване дозвілля має для психологічного стану дітей ВПО, оскільки воно сприяє зниженню рівня стресу, відновленню емоційної рівноваги та формуванню почуття безпеки. Різноманітні культурні заходи дозволяють дітям не лише цікаво проводити час, а й отримувати емоційну підтримку, що є ключовим фактором у процесі їхньої соціальної адаптації.

З отриманням незалежності в Україні почала активно формуватися система дозвіллевої та культурної діяльності для дітей та молоді. Було розроблено єдину нормативно-правову базу, яка включає низку законів, наказів, розпоряджень, а також концепцій, стратегій і програм, спрямованих на підтримку та забезпечення доступу дітей ВПО до дозвіллемо-культурних заходів. Ці документи регулюють питання не тільки організації навчального процесу, соціальної адаптації та створення умов

для повноцінного розвитку дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, а й для реалізації комплексу дозвіллево-культурних заходів в освітніх закладах, закладах позашкільної освіти, а також в інших організаціях, закладах та установах, які мають відношення до виховання чи соціально-психологічної підтримки дітей.

На думку О. Паскаля, на сьогодні в Україні сформувалися такі інститути дозвіллевої сфери:

- клуби та дозвіллові центри – місця для організації культурного дозвілля, творчих заходів, гуртків за інтересами, майстер-класів і соціальної взаємодії дітей різних вікових груп;

- парки – простори для активного відпочинку, прогулянок, занять спортом, проведення масових заходів, фестивалів, екологічних і просвітницьких ініціатив;

- туристичні комплекси та готелі – об'єкти, що забезпечують можливості для подорожей, рекреаційного відпочинку, спортивного туризму та екскурсійної діяльності;

- музеї – культурно-освітні установи, що сприяють популяризації історичної та мистецької спадщини, організації тематичних виставок, інтерактивних екскурсій і пізнавальних заходів;

- хобі-групи – об'єднання людей за інтересами, які займаються творчістю, рукоділлям, науково-дослідницькою діяльністю або іншими видами саморозвитку [7, с. 3].

Окрім зазначених інститутів, важливу роль у сфері дозвілля дітей відіграють театри, бібліотеки, молодіжні центри, кінотеатри, дитячі розважальні комплекси, спортивні заклади, а також соціокультурні простори, що забезпечують різноманітні можливості для активного, інтелектуального та творчого відпочинку населення.

Усі ці інститути з 2014 р. і особливо з початком повномасштабної агресії активно включилися в організацію дозвіллевої та культурної

діяльності дітей ВПО. До цієї системи інститутів, також додалася система закладів, яка сформувалася в Україні в сфері соціальної роботи, яка на цей момент накопичила суттєвий досвід роботи з дітьми з сімей, які потрапили в складні життєві обставини та дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування. Більш того, в цю діяльність активно включилися неурядові організації та волонтери.

Значного розвитку набула клубна робота з дітьми ВПО. В Україні діє широка мережа клубів за місцем проживання, які охоплюють різні напрями діяльності. Основними формами їхньої роботи є проведення секційних і гурткових занять, а також організація культурних і спортивних заходів на рівні району, мікрорайону чи міста, що сприяють змістовному дозвіллю дітей та їхніх сімей. Важливу роль у діяльності таких клубів відіграють волонтери, зокрема студенти, які спільно з Центрами соціальних служб ініціюють та проводять різноманітні заходи для дітей і молоді у місцевих громадах.

З початком російської повномасштабної агресії в Україні особливого розмаху набула дозвіллево-культурна діяльність туристичних комплексів та готелів. Реалізується вона зазвичай у формі готельної анімації.

На думку О. Куракіна готельна анімація – це комплекс розважально-рекреаційних послуг, який базується на безпосередній взаємодії аніматорів з гостями та їхній спільній участі в заходах, передбачених анімаційною програмою готелю. Її основна мета – підвищення якості обслуговування та рівня задоволеності відпочивальників, що є ключовим елементом сучасної філософії готельного бізнесу [4, с. 375]. Окремим напрямом готельної анімації є дитячі розважальні програми, які реалізовує команда спеціально підготовлених аніматорів. Вони організовують дозвілля для наймолодших гостей готелю, створюючи інтерактивні розважальні шоу, де діти ВПО не лише виступають як глядачі, а й беруть активну участь у діях, тоді як

їхні батьки можуть насолоджуватися переглядом. Більшість дітей у повсякденному житті відвідують додаткові заняття (музичні, танцювальні, спортивні секції, творчі студії), тому аніматори лише допомагають їм розкрити свої здібності, організовуючи виступи з відповідним музичним супроводом та костюмами.

У великих готельних комплексах функціонують міні-клуби (mini-club), які очолює керівник анімаційного підрозділу. Зазвичай міні-клуби розподіляються за віковими групами: «міні»-клуб (4–8 років) і «юніор»-клуб (8–12 років). Вони можуть мати до 10 аніматорів, які організовують малювання, перегляд мультфільмів, активні ігри, постановку вистав, катання на конях або водні розваги, міні-турніри з більярду, кулінарні майстер-класи та інші заходи.

План анімаційної діяльності в готелі розробляється заздалегідь, враховуючи середню тривалість відпочинку туристів (приблизно два тижні), і може коригуватися відповідно до складу відпочивальників. У ньому гармонійно поєднуються спортивні та культурні активності, які сприяють всебічному розвитку дитини. Для сімей, які планують тривалу відсутність, передбачена послуга baby-sitting, що дозволяє аніматорам тимчасово доглядати за дітьми.

Наявність анімаційної служби є показником статусу готелю. Для ефективної роботи аніматорів необхідно мати комфортний амфітеатр, дитячі майданчики, басейни та інші спортивні об'єкти, а також регулярно оновлювати матеріально-технічну базу (костюми, декорації, інвентар для ігор та спорту). Через значні фінансові витрати анімаційна програма є характерною переважно для готелів категорії 4 та 5**, які прагнуть забезпечити своїм гостям максимальний рівень комфорту та розваг.

Варто звернути увагу на те, що на сьогодні в Україні стає все більш поширеним обладнання не тільки сучасних готелів, а й інших закладів

(кафе, ресторанів тощо) спеціальними ігровими кімнатами та дитячими майданчиками, де діти можуть проводити час у колі своїх однолітків.

Національні музеї вже давно стали важливими учасниками ринку освітніх і дозвілєвих послуг, перетворившись на активний компонент суспільного життя. Саме тому в останні роки особливу увагу приділяють їхній культурно-дозвілєвій діяльності. Вона відіграє значущу роль не лише у розвитку самих музеїв, а й у збереженні та популяризації історичної та культурної спадщини суспільства, залученню дітей ВПО до національної історії та культури. Особливої ваги в останні роки набули такі інноваційні форми музеїв, як скансени – музеї просто неба. В Україні налічується сім великих і середніх за площею таких закладів (Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту, Музей народної архітектури та побуту НАН України тощо), які займають відносно малу частку в загальній музейній сфері країни, складаючи лише 3% від загальної кількості музеїв [1, с. 59], але їх популярність активно зростає, а тому постійно виникають невеликі скансени.

Для дітей, які вимушено покинули свої домівки, музеї просто неба (скансени) стають справжньою чарівною країною, де оживає історія та народні традиції. Тут можна не лише спостерігати за старовинними хатами, побутовими речами та ремеслами, а й брати активну участь у різноманітних захопливих заходах. У скансенах часто проводять історичні реконструкції, під час яких діти можуть побачити, як жили люди в давнину, якими були їхні традиції та як вони святкували важливі події. Для тих, хто любить загадки та випробування, організовують музейні квести, де потрібно виконати цікаві завдання, щоб розгадати таємниці минулого.

Не менш захопливими є фестивалі та етно-шоу, де можна почути народну музику, побачити традиційні танці та навіть приміряти національне вбрання. А любителі казок і вистав можуть відвідати театралізовані постановки, в яких можна навіть стати частиною дійства.

Щоб кожна дитина знайшла щось цікаве для себе, у скансенах проводять пізнавально-розважальні ігри, працюють арт-клуби та творчі майстерні, де можна спробувати себе у малюванні, гончарстві чи ткацтві. На ярмарках культурних ініціатив можна познайомитися з народними ремеслами та виготовити власний сувенір, а на майстер-класах навчитися чомусь новому – наприклад, створювати традиційні ляльки-мотанки або плести з соломи.

Окрім того, у скансенах проходять інтерактивні соціальні заходи, де діти можуть знайти нових друзів, навчитися працювати в команді та відчувати підтримку. Усе це робить такі музеї не просто місцем для екскурсій, а справжнім простором для відкриттів, спілкування та веселощів, де кожна дитина може знайти щось близьке для себе, відчувати тепло української культури та стати її частиною.

На думку О. Шмаюн культурно-дозвіллева мережа, що включає бібліотеки, музеї, клуби, будинки культури та центри народної творчості в Україні зазнає змін як у структурному, так і у функціональному аспектах. З одного боку, спостерігається зниження активної участі в культурних заходах і зростання пасивного споживання дозвіллевого контенту. З іншого боку, з'являються інноваційні центри дозвілля, впроваджуються нові форми та методи організації дозвіллевої діяльності. Крім того, стрімко розвивається віртуальне дозвілля, яке набуває особливої популярності серед молоді [9, с. 262].

Особливу роль в процесі організації дозвілля дітей ВПО в Україні відіграють бібліотеки, які націлені на культурно-просвітницьку діяльність. Для дітей, які були змушені залишити свої домівки, бібліотека може стати не лише місцем для читання, а й справжнім центром творчості, навчання та розваг. Бібліотеки для дітей активно проводять різноманітні культурно-просвітницькі заходи, які допомагають розвивати свої навички, знайомитися з новими друзями та цікаво проводити час.

Одним із найпопулярніших заходів є «Biblio-Art-Майстерня» – творчі майстер-класи для старшокласників, які проходять у читальних залах. Тут діти не лише навчаються створювати унікальні вироби власними руками, а й слухають уривки з літературних творів, що робить процес навчання ще цікавішим. Малюки та молодші школярі можуть відвідати лялькові вистави у бібліотечних театрах. Вистави дарують дітям справжню казку, допомагають розвивати уяву та знайомлять із народними та класичними історіями.

Для тих, хто хоче навчитися програмуванню, працюють «Code Club» – гуртки, де діти 3-5 класів можуть освоювати основи створення власних програм та ігор. А щоб покращити знання іноземних мов, школярі можуть відвідати «Веселу англійську» – інтерактивні заняття, під час яких досвідчений викладач допомагає їм вивчати англійську у форматі гри, використовуючи смарт-дошку та комп’ютерні технології. Любителі музики можуть взяти участь у заняттях «Музика на всі часи», які проходять у відділі мистецтв і доступні для школярів від 1 до 9 класу. Крім того, бібліотеки регулярно проводять мистецькі зустрічі з письменниками, організовують ігри, квести, флешмоби та медіауроки для дітей різного віку.

Окремим напрямом роботи бібліотеки є екскурсії та виставки. Досвідчені фахівці організовують безкоштовні індивідуальні та групові екскурсії для дітей і батьків, де можна дізнатися про історію бібліотеки, познайомитися з її найціннішими книжками та експонатами.

На сьогодні в Україні активно розробляються різноманітні посібники з ідеями організації дозвілля дітей ВПО. Прикладом такого є посібник «Ідеї з організації літніх клубів для дітей в громадах з фокусом на інтеграцію дітей-ВПО: DECIDE Summer Club «Ми вдома – в Україні» [3], які можуть бути використані при організації літнього відпочинку дітей. Бібліотеки можуть активніше залучатися до процесів створення таких посібників.

Окремо слід звернути увагу на організації спеціалізованих соціальних просторів для дітей ВПО, які створюються на рівні територіальних громад. До цих просторів залучаються різноманітні структури державного та недержавного характеру. Метою таких просторів для дітей ВПО є створення комфортних умов для їх адаптації та інтеграції в місцеве соціально-культурне середовище. Прикладами таких просторів є «Kinder hub», «MLT-land», «LD club», «Простір дружній для дітей» тощо.

Доволі часто в Україні організація дозвіллєвих або культурних заходів здійснюється у вигляді окремих програм. Так, наприклад, за тривалий період роботи центром «Волонтер» розроблені та реалізовані спеціальні програми, розраховані на участь волонтерів із числа студентської молоді в організації вуличного дозвілля дітей ВПО. Зокрема, реалізовувались такі програми, як: «Дворові майданчики» – організація дворових футбольних змагань серед дітей та підлітків міста; «Свій шлях» – підготовка та проведення літніх таборів для важковиховуваних підлітків; «Підліток ХХІ століття» – організація змістовного дозвілля підлітків; «Театри вуличного дійства» – впровадження методики «Street-Happening» («вуличне дійство»); програма профілактики агресивної поведінки підлітків «Зупинись! – Посміхнись!». Окрім того, центр здійснив апробацію програми, що зосереджена на профілактику конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді «Будуємо майбутнє разом». Після занять та у вільний від навчання час, центр організовував для підлітків соціально-корисне та безпечне дозвілля: походи в кіно та театри, залучення до акцій та виставок, походи в неформальні місця проведення дозвілля, такі як «Антикафе» та «Антикінотеатри». Підлітки залучаються до проведення фестивалів та інших заходів міста [5, с.79].

Однак варто зауважити, що з огляду на війну у суспільстві, серед батьків та фахівців, поширюється думка, що святкові заходи, ігрові програми та розваги для дітей не є першочерговою потребою й можуть

бути відкладені. Як аргумент вони часто використовують фразу: «Зараз не на часі...». Такий підхід може стати основою для розвитку синдрому відкладеного життя як у дітей, так і у дорослих, і навіть в умовах війни не є ефективним рішенням. Навіть найменші й найскромніші свята допомагають дитині відчувати свою значущість, піднімають настрій і сприяють подоланню впливу негативного інформаційного середовища.

На думку Т. Шевченко до основних особливостей культурно-дозвіллевих практик в Україні належать такі характеристики:

- процесуальні – передбачають наявність суб'єкта та об'єкта практики, визначені цілі, завдання, функції та прогнозовані результати;
- просторові – чітко окреслюють межі культурно-дозвіллевої діяльності в межах доступного вільного часу;
- змістовні – базуються на високій активності учасників, соціальній ініціативі, духовно-естетичних потребах, інтересах, мотивації та психологічних особливостях особистості та суспільства [8, с. 55].

В умовах війни ці характеристики набувають додаткових викликів, які вимагають термінового вирішення. Процесуальні аспекти дозвіллевих заходів зазвичай передбачають можливість прогнозування результатів, проте необхідність оперативного реагування на зміни ситуації не дає змоги здійснювати довгострокове планування. Наприклад, майстер-клас із виготовлення небесних ліхтариків, що мав сприяти розвитку креативного мислення та емоційної виразності, може викликати у дітей сильний стрес, адже світло у темному небі може нагадувати сигнальні ракети або спалахи вибухів.

Просторові характеристики культурно-дозвіллевих заходів також зазнають змін, оскільки організувати стабільний простір для їх проведення стає надзвичайно складно. Наприклад, запланований театральний виступ чи музичний концерт доводиться переривати кожні 30 хвилин через

необхідність спускатися в укриття, що значно ускладнює занурення в творчий процес.

Найбільші труднощі пов'язані зі змістовими характеристиками, адже психологічні установки суспільства в умовах війни накладають значні обмеження на сприйняття дозвілля. Часто виникають питання: «Як можна веселитися, коли багато людей страждають? Як займатися малюванням, коли навколо руйнування?». Такі думки стають бар'єром для активного залучення до культурної діяльності, тому при розробці програм дозвілля необхідно враховувати емоційний стан учасників, адаптувати заходи до їхніх потреб та створювати безпечний простір для психологічного відновлення.

Серед проблем, які існують в сфері організації дозвілля та культурних заходів варто відзначити нестачу фахівців, які могли б розвивати культуру вуличної гри та сприяти організації тематичних ігрових заходів на відкритому просторі. Важливу роль у її вирішенні можуть відігравати студенти-волонтери, які, пройшовши відповідну підготовку, зможуть реалізовувати ігрові програми для дітей у різних навчальних і виховних закладах, а також сприяти поширенню культури гри у вуличному середовищі за їх межами. Актуальним прикладом на сьогодні є Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», який здійснює підготовку волонтерів з метою сприяння підвищенню мотивації до волонтерської діяльності, оволодінню основними знаннями та вміннями, необхідними для здійснення волонтерської роботи, а також розвитку соціальної активності, навичок усвідомленого та активного вибудовування власного життя [5, с. 79].

Зважаючи на те, що культурно-дозвіллева діяльність суттєво відрізняється залежно від регіону, можна зробити висновок, що на відносно спокійних територіях, які не зазнали значних втрат, такі заходи можуть проводитися у звичному форматі. Єдиним винятком є необхідність

ретельного відбору музичних та ігрових матеріалів, щоб уникнути можливого травматичного впливу на дітей ВПО.

На деокупованих територіях, що постраждали від бойових дій, організація культурно-дозвіллевих практик має враховувати всі можливі ризики. Особливо важливо забезпечити психологічний супровід дітей на етапі їх підготовки до участі в заходах. Це дозволить мінімізувати негативні емоційні реакції та сприятиме їх поступовій адаптації.

У регіонах, де бойові дії тривають, проведення культурно-дозвіллевих заходів у звичному форматі неможливе. Важливо забезпечити доступ дітей та їхніх родин до онлайн-активностей або надати рекомендації для батьків, які можуть самостійно організовувати невеликі сімейні свята навіть в укриттях. Окрім гуманітарної допомоги, ці території гостро потребують творчих наборів, матеріалів для квестів та інтелектуальних ігор, канцелярського приладдя тощо. Однією з найбільших проблем культурно-дозвіллевої діяльності під час війни, які вимагають негайного рішення, є брак необхідних ресурсів та відсутність навичок у фахівців і батьків щодо використання підручних матеріалів для творчих занять.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах організація дозвілля та культурних заходів для дітей ВПО є важливим інструментом їхньої адаптації, психологічної підтримки та соціальної інтеграції. Культурно-дозвіллева діяльність охоплює різноманітні форми, від традиційних клубних зустрічей і бібліотечних програм до інноваційних ініціатив, таких як готельна анімація та інтерактивні музеї-скансени. Попри значні виклики, спричинені війною, важливо продовжувати організацію заходів з урахуванням особливостей регіонів, забезпечуючи безпечний простір для дітей та використовуючи доступні ресурси, включаючи волонтерську підтримку. Подальші дослідження у цій сфері мають зосередитися на розробці адаптованих

методик проведення дозвіллево-культурних заходів у кризових умовах, зокрема в укриттях, онлайн-середовищі та на деокупованих територіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко Ю. С. Культурно-дозвіллева діяльність скансенів України: сучасний стан та перспективи. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія*. 2017. Вип. 14. С. 58-64.

2. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.

3. Ідеї з організації літніх клубів для дітей в громадах з фокусом на інтеграцію дітей-ВПО: DECIDE Summer Club «Ми вдома – в Україні» / М. Гриньова, М. Дробот, Т. Михайлова, Т. Скоропляс та ін.; за заг. ред. В. Полторака, Ю. Молчанової. Швейцарсько-український проєкт DECIDE «Децентралізація для розвитку демократичної освіти». Київ, 2024. 167 с.

4. Куракін О. Б., Тарло А. А. Організація дитячого дозвілля в курортних готелях. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Черкаси, 21-22 березня 2019 року: у 2-х томах. Т. 2. Черкаси : ЧДТУ, 2019. С. 375-377.

5. Лях Т. Л. Організація дозвілля дітей студентами-волонтерами державних та неурядових організацій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Соціальна робота»*. 2016. №22. С. 77-82.

6. Мишко Ю. О. Інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності дитячих бібліотек України. *Integrated communications*. 2018. №2. С. 41-49.

7. Паскаль О. В. Соціальна робота у сфері дозвілля : навч. посібник. Одеса: Поліграф, 2007. 120 с.

8. Шевченко Т. Проблеми культурно-дозвіллевої практики в умовах війни. *Молодий вчений*. 2022. №7. С. 54-57.

9. Шмаюн О. Ю. Культурно-дозвіллевий центр як інноваційний заклад особистісного розвитку. *Питання культурології*. 2020. №36. С. 260-268.

REFERENCES

1. Borysenko, Yu. S. (2017). Kulturno-dozvillieva diialnist skanseniv Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy [Cultural and leisure activities of open-air museums of Ukraine: current state and prospects]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: filosofii, kulturolohiia, sotsiologii*. – *Bulletin of Mariupol State University. Series: philosophy, cultural studies, sociology*, 14, 58-64 [in Ukrainian].

2. Bocheliuk, V. Y., Bocheliuk, V. V. (2006). Dozvillieznastvo. Navchalnyi posibnyk [Leisure studies]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

3. Hrynova, M., Drobot, M. & Mykhailova, T., Skoropias, T. et al., Poltorak, V., Molchanovoi, Yu (Ed.). (2024). Idei z orhanizatsii litnikh klubiv dlia ditei v hromadakh z fokusom na intehtatsiiu ditei-VPO: DECIDE Summer Club «My vdoma – v Ukraini» [Ideas for organizing summer clubs for children in communities with a focus on the integration of IDP children: DECIDE Summer Club “We are at home – in Ukraine”]. Shveitsarsko-ukrainskyi proiekt DECIDE. «Detsentralizatsiia dlia rozvytku demokratychnoi osvity». Kyiv [in Ukrainian].

4. Kurakin, O. B., Tarlo, A. A. (2019). Orhanizatsiia dytiachoho dozvillia v kurortnykh hoteliakh [Organization of children's leisure in resort hotels]. *Turystychnyi ta hotelno-restorannyi biznes v Ukraini: problemy rozvytku ta rehuliuвання: Materialy X Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Cherkasy, 21-22 bereznia 2019 roku). Vol. 2. Cherkasy : ChDTU [in Ukrainian].

5. Liakh, T. L. (2016). Orhanizatsiia dozvillia ditei studentamy-volonteramy derzhavnykh ta neuriadovykh orhanizatsii

[Organization of children's leisure by student volunteers of state and non-governmental organizations]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serii: Sotsialna robota – Naukovyi Chasopys Dragomanov Ukrainian State University. Series «Social work»*, 22, 77-82 [in Ukrainian].

6. Myshko, Yu. O. (2018). Innovatsiini formy kulturno-prosvitnytskoi diialnosti dytiachykh bibliotek Ukrainy [Innovative forms of cultural and educational activity of children's libraries of Ukraine]. *Integrated communications*, 2, 41-49 [in Ukrainian].

7. Paskal, O. V. (2007). Sotsialna robota u sferi dozvillia [Social work in the field of leisure]: navch. posibnyk. Odesa: Polihraf [in Ukrainian].

8. Shevchenko, T. (2022). Problemy kulturno-dozvillievoi praktyky v umovakh viiny [Problems of cultural and leisure practice in wartime]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 7, 54-57 [in Ukrainian].

9. Shmaiun, O. Yu. (2020). Kulturno-dozvillieviy tsentr yak innovatsiinyi zaklad osobystisnoho rozvytku [Cultural and leisure center as an innovative institution of personal development]. *Pytannia kulturolohi – Issues in Cultural Studies*, 36, 260-268 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received 24.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 07.05.2025